

UOT 635.9

Gülçülük

YAPON KAMELİYASININ (*CAMELLIA YAPONICA* L.) ABŞERON ŞƏRAİTİNDƏ İNTRODUKSİYASI

Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü T.S.Məmmədov, Ş.A.Gülməmmədova

Dendrologiya İnstitutunda Yapon kameliyasının (Camellia yaponica L.) bioekoloji xüsusiyyətləri öyrənilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, tədqiq edilən növ Abşeronun torpaq-iqlim şəraitinə yaxşı uyğunlaşır. Bu bitkinin oranjereyaların və otaqların tərtibatında istifadəsi tövsiyə olunur.

Açar sözlər: bioekoloji, aqrotexnika, dekorativ, növ, introduksiya

Hal-hazırda ətraf mühitin mühafizəsi və onun çirklənmədən qorunmasında otaq bitkilərinin də əhəmiyyəti çoxdur. Bu bitkilərdən insanlar hər yerdə - yaşadıqları, işlədikləri və istirahət etdikləri yerlərdə geniş istifadə edirlər. Onlar bizim yaşayış yerlərimizin ayrılmaz bir hissəsini təşkil edir. Belə ki, bitkilər insanların yaşadıqları mənzili, işlədikləri otağı, sexi və digər binaları təbiətlə həmişə yaxından əlaqələndirməklə bərabər, yaşayış, iş və istirahət yerlərini bəzəməklə də böyük estetik, tərbiyəvi əhəmiyyətə malikdir. Dibçək bitkiləri bizimlə bir yerdə yaşayır və biz onların necə böyüyüb inkişaf etməsini, yarpaq açıb çiçəkləməsini müşahidə edirik. Vaxtının çoxunu örtülü yerlərdə keçirən bir çox adamlar üçün dibçək bitkiləri onları təbiətlə əlaqələndirən yeganə vasitədir. Ona görə də bu bitkiləri necə becərmək, onlara necə qulluq etmək çoxlarını maraqlandırır.

Bu baxımdan AMEA Dendrologiya İnstitutunun „Landşaft memarlığı“ laboratoriyasında 2011-2014-cü illərdə aparılmış elmi-tədqiqat işində oranjereya şəraitində tropik və subtropik ölkələrdən introduksiya olunmuş 100 növ bitkinin, o cümlədən kameliya - *Camellia* L. cinsinin 1 növü - Yapon kameliyasının (*Camellia yaponica* L.) bioekoloji xüsusiyyətləri öyrənilmişdir.

Tədqiqat işində vegetativ orqanların morfoloji xüsusiyyətləri İ.T.Vasilçenkonun [4] və İ.Q.Serebryakovun [9] metodikaları ilə öyrənilmişdir. Bitkilərin böyümə dinamikasını təyin etmək üçün vegetasiya başlanandan qurtarana kimi hər 10 gündən bir müşahidə aparılmışdır. Bitkilər üzərində fenoloji müşahidələr aparmaq

məqsədilə N.A.Avrorinin [2], A.Q.Qolovaçın [5], F.N.Rusanovun [8] və Rusiya Baş Botanika Bağının işləyib hazırladıqları metodikalardan istifadə olunmuşdur. Bitkilərin istiyə davamlılığı K.A.Axmatovun[3] metodikası ilə öyrənilmişdir.

Kameliya (*Camellia* L.) cinsinin (şəkil 1) adı ilk dəfə bitkini 1730-cu ildə Filippindən Avropaya gətirmiş Moraviya keşişi və təbiətşünası Qeorq İosif Kameliusun şərəfinə adlandırılmışdır. Bitkinin 82 növü Şərqi və Cənub-Şərqi Asiyanın tropik və subtropik rayonlarında yayılmışdır. Yapon kameliyası – həmişəyaşıl ağac və ya koldur. Yarpaqları növbəli, qısa saplaqlı, oval və ya enli-ellipsvari, uzunluğu 6-8 sm, ucu biz, kənarları dişli, çıpaq, dərili, parlaq, tünd yaşıl, çiçəkləri iri, ucda və ya qoltuqda, oturaqdır; çiçək yanlığı beş hissəlidir; erkəkciqləri çoxsaylı, meyvəsi açılan, təxminən yumru və ya oval,

Şəkil 1. Kameliya - *Camellia* L.

möhkəm qutucuqdur. Vətəni Çin, Yaponiya, Koreya yarımadasıdır. Çiçəkləri ölçülərinə (4,5-dən 15 sm-dək), rənginə (təmiz ağ, çəhraydan tünd qırmızıadək bütün çalarları), çoxləçəkliyinə görə dəyişən mindən çox sortları və bağ formaları məlumdur [6].

Kamelialar haqqında ilk yazılı məlumat bizim eranın I əsrinə aiddir. Bu dövrdə Küsü adasında əyalətin qubernatoru kameliyanın oduncağından düzəldilmiş dəyənəklə cinayətkarların başçısını cəzalandırmışdır. Ona görə Küsü adasının bu hissəsi Yapon kameliyasının (*Camellia yaponica* L.) Yapon adına görə - Subaki, döyüş yeri isə "Qanlı çöl" adlandırılmışdır. Yabanı Subakinin çiçəkləri al qırmızı rənglidir, tarixdə bu növün ilk ağ çiçəyi isə VII əsrdə yaranmışdır və elə maraq doğurmuşdur ki, onu imperator Temməyə göstərməyə aparmışlar.

Kameliya qiymətli, dekorativ, həmişəyaşıl və çiçəkləyən bitki kimi geniş yayılmışdır. Bu bitki interyerlərin yaşıllaşdırılması, yay dövründə parkda ekspozisiyalar yaratmaq üçün istifadə edilir. Bitki soyuq oranjereyalarda qışlayır. Otaqlarda 12°C-dən çox olmayan temperaturda yaxşı böyüyür və çiçəkləyir. Oranjereyalarda meyvə verir [10].

Kameliya çiçəklərindən başqa əlavə məhsullarına görə də mədəni şəraitdə becərilir. Onun toxumlarından yağ alınır, yarpaqların həlimi saç yuyulmasında, köklərin qabığı dərmanların, bərk oduncağı isə müxtəlif əşyaların düzəldilməsində istifadə edilir [7].

Şəkil 2. Kameliya çiçəkləmə dövründə

Kameliyanı bir yerdən digər yerə qoymaq lazım deyil. İsti otaqlarda kameliya qönçələrini tökür, ancaq orta miqdarda suvarıldıqda gözəl, dekorativ yarpaqlı bitkidir. Kameliya qələmlərlə çoxalır. Adi otaq şəraitində kameliya az miqdarda çiçəkləyir. Çox işıqsevən bitkidir [12].

Kameliyanın əsasən yapon növləri və sortları mədəni şəraitdə geniş becərilir; Çin növləri az miqdarda rast gəlinir [11].

Çiçəyinin formasına görə kameliyalar yeddi əsas qrupa bölünür. Bunlar sadə, yarımçoxləçəkli, anemonşəkilli, pionşəkilli, çoxləçəkli, qızılgülşəkilli, zəngşəkilli çiçəklərdir. Hal-hazırda seleksiyaçılar üç istiqamətdə işləyir: kameliyaların soyuğa davamlı, sarı çiçəkli və qoxulu növlərinin alınması [13].

Kameliya payızdan yazı qədər çiçəkləyir (şəkil 2). Suvarılması bol və müntəzəm, otaq temperaturu yumşaq su ilə suvarılmalıdır. Torpaq heç vaxt qurumamalıdır. İyulun axırlarında qönçələr əmələ gəldikdə suvarılma bir az azaldılır. Bitkilərə iyul-avqust aylarından, eyni zamanda il ərzində vaxtaşırı və çiçəklədikdən sonra böyümə dövründə gübrə verilir. Bitkiyə qışda parlaq işıq, yayda isə kölgə və havanın yüksək nəmişliyi lazımdır. Yazda çiçəklədikdən sonra turş torpaq qarışığına 0,5 hissə qum əlavə edilərək köçürülür [1].

Dendrologiya İnstitutunda aparılmış elmi-tədqiqat işində 2012-ci ilin mart ayının II ongünlüyündə oranjereya şəraitində ləkdə yarpaqlı, torflu və qumlu (3:2:1) torpaq qarışığı hazırlanmış və 12 dibçəkdə olan kameliyanın şitilləri daha geniş yerdə yaxşı inkişaf etmələri üçün ləkə köçürülmüşdür. Kameliyanın yerüstü orqanlarının inkişaf dinamikası, morfoloji göstəriciləri üzərində fenoloji müşahidələr aparılmışdır. 2012-ci ilin aprel ayının I ongünlüyündə kameliyanın çiçəkləməsi qeydə alınmışdır. Çiçəkləməsi apreldən may ayının I ongünlüyünədək davam etmişdir. Bitkiyə vaxtaşırı üzvi və mineral gübrələr verilmiş, torpaq yumşaldılmış, alaq otlarından təmizlənmişdir. Kameliya oranjereya şəraitində 2012-ci ilin iyun ayının II ongünlüyündə və noyabr ayının II ongünlüyündə qələmlərlə çoxaldılmışdır. 2013-cü ilin yanvar ayının II ongünlüyündə kameliyanın qönçələməsi, fevral ayının I ongünlüyündən

aprel ayının II ongünlüyünədək çiçəkləməsi qeydə alınmışdır. 2013-cü ilin may ayının II ongünlüyündə kameliya qələmlərlə çoxaldılmışdır.

Kameliya yarpaqlarının morfoloji göstə-

riciləri və bitkinin hündürlüyü cədvəl 1-də göstərilmişdir.

Kameliya çiçəklərinin morfoloji göstəriciləri cədvəl 2-də göstərilmişdir.

Cədvəl 1

Kameliya yarpaqlarının morfoloji göstəriciləri və bitkinin hündürlüyü

№	Növün adı	Həqiqi yarpaqlar								Bitkinin hündürlüyü (sm)
		həmmar	rəngi	sayı (ədə.)	uzun. (sm)	eni (sm)	sapl. uzun. (sm)	formas	damarlanma	
1	Yapon kameliyası	+	tünd yaşıl	20	8	7	4	oval	paralel	70

Cədvəl 2

Kameliya çiçəklərinin morfoloji göstəriciləri

№	Növün adı	Bir bitkidə çiçək. sayı (ədə.)	Çiçək. rəngi	Çiçək. uzun. (sm)	Çiçək. eni (sm)	Ləçək. sayı (ədə.)	Ləçək. uzun. (sm)	Ləçək. eni (sm)	Çiçək. saplağ. uzun. (sm)
1	Yapon kameliyası	8-9	ağ, çəhrayı	7-8	7-8	çoxl-çəkli	2-3	3-4	3-4

Elmi-tədqiqat işində kameliyanın oranjereya şəraitində istiyə, işığa, nəmişliyə və torpaq qidalanmasına tələbləri öyrənilmişdir. Məlum olmuşdur ki, bitkinin işığa, nəmişliyə, torpaq qidalanmasına tələbləri yüksək, istiyə isə aşağıdır. 2014-cü ildə bitki üzərində fenoloji müşahidələr davam etdirilmişdir.

Dendrologiya İnstitutunun „Landşaft memarlığı“ laboratoriyasında kameliya - *Camellia* L. cinsinin 1 növü- yapon kameliyasının (*Camellia yaponica* L.) üzərində aparılmış elmi-tədqiqat işinin nəticəsində məlum olmuşdur ki, bu növ Abşeron şəraitində yaxşı inkişaf edir, mühitə, torpaq-iqlim şəraitinə uyğunlaşır, fenoloji inkişaf fəzaları normal keçir və oranjereyaların, otaqların tərtibatında geniş istifadə oluna bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Məmmədov T.S. Otaq bitkiləri ensiklopediyası. Bakı: Çarşıoğlu, 2007, 443 s.
2. Аврорин Н.А. Акклиматизация и фенология // Бюлл. ГБС АН СССР, в.16. М.: Наука, 1953, с.8-11.

3. Ахматов К.А. Полевой метод определения жароустойчивости растений // Бюлл. ГБС АН СССР, в.86. М.: Наука, 1972, с.73-74.
4. Васильченко И.Т. Определитель всходов сорных растений. Ленинград: Колос, 1979, с.181-182
5. Головач А.Г. Декоративные и другие полезные растения в природе и культуре. Москва-Ленинград: Издательство АН СССР, 1962, с. 39-98
6. Комнатные растения/ Под ред. Головкина Б.Н. М.: Лесная промышленность, 1990, 200 с.
7. Цветы мира/ Под редакцией Дубенюка Н. М.: ЭКСМО, 2008, с.114-115
8. Русанов Ф.Н. Интродукция и акклиматизация растений. – Академия Наук Узбекской ССР. Ботанический Сад. Вып.7. Ташкент: ФАН, 1970, с.187-194
9. Серебряков И.Г. Морфология вегетативных органов высших растений. М.: Советская наука, 1952, 293 с.
10. Сааков С.Г. Оранжевые и комнатные растения и уход за ними. Ленинград: Наука, 1983, 571 с.
11. Жизнь растений/ Под редакцией Тахтаджяна А. Л., т.5, М.: Просвещение, 1981, 22 с.
12. Тавлинова Г.К. Цветоводство. Ленинград: Лен-издат, 1970, 407 с.
13. Цветоводство, 2005, № 6, с.24-25.

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının
Dendrologiya İnstitutu*

INTRODUCTED *CAMELLIA YAPONICA* L. IN CONDITIONS OF APSHERON

T.S.Mammadov, Sh.A. Gulmammadova

In Institute of Dendrology it has been studied bioecological features *Camellia yaponica* L. It is revealed that research kind well adapt in soil - climatic conditions of Apsheron. It is recommended are use these plant in arrangement greenhouse and rooms.

Keywords: *bioecological, agrotechnician, decorative, kind, introduced*

ИНТРОДУКЦИЯ КАМЕЛИИ ЯПОНСКОЙ (*CAMELLIA YAPONICA* L.) В УСЛОВИЯХ АБШЕРОНА

Т.С. Мамедов, Ш.А. Гюльмамедова

В Институте дендрологии изучены биоэкологические особенности камелии японской (*Camellia yaponica* L.). Выявлено, что исследованный вид хорошо адаптируется в почвенно-климатических условиях Абшерона. Рекомендовано использование этого растения в оформлении оранжерей и комнат.

Ключевые слова: *биоэкологический, агротехника, декоративный, вид, интродукция*